

ŠTANDARDIZÁCIA SON-R 2½ - 7 NA SLOVENSKU

Dagmar KOPČANOVÁ, Eva FARKAŠOVÁ, Vladimír DOČKAL

Abstrakt: *Text prináša informácie o Snijders Oomen-non-verbálnom testu inteligencie a o štandardizačnom procese aplikácie na populáciu slovenských detí. SON - R 2 ½ - 7 je veľmi vhodný test inteligencie pre predškolské deti a deti, ktoré navštevujú prvý stupeň základnej školy (2,5 – 7 rokov). Táto technika môže okrem iných aktivít, rozširovať repertoár diagnostických nástrojov pre identifikáciu mentálnych handicapů, rozpoznanie duševných schopností rómskych detí a detí zo sociálne znevýhodneného prostredia.*

Kľúčové slová: *non-verbálny test inteligencie, štandardizačný proces, vývoj dieťaťa, IQ.*

Z histórie testu

Prvú verziu neverbálneho intelligenčného testu zostrojili začiatkom štyridsiatych rokov minulého storočia holandskí autori J. Th. Snijders a N. Oomenová. Cieľom uvedeného testu bolo diagnostikovať hluchonemé deti a preskúmať širšiu oblasť inteligencie bez toho, aby bol závislý od jazyka. Škála bola revidovaná niekoľkokrát, s častým využitím aj pre deti emigrantov, deti pochádzajúce z iných menšinových skupín a u detí zo sluchovými, rečovými a jazykovými ťažkosťami. Pri nasledujúcich revíziách bol test rozšírený a štandardizovaný pre nepočujúce deti a deti s poruchami sluchu vo veku od 3–17 rokov (Snijders, Snijders-Oomen, 1970). Posledné revízie pre staršie deti, publikované po roku 1988, boli SON-R 5,5-17 (Snijders, Tellegen, Laros, 1989; Laros, Tellegen, 1991). V roku 1998 bola realizovaná a publikovaná najnovšia revízia testu pre predškolákov SON-R 2,5-7, ktorú vykonal P. J. Tellegen a kol. (Tellegen, Winkel, Wijnberg-Williams, Laros, 1998).

V roku 2005 prezentoval tento test P. J. Tellegen na medzinárodnom odbornom seminári „Kvalita vzdelávania pre deti zo sociálne znevýhodneného prostredia“ v Bratislave. Následne sa zrodila spolupráca medzi Výskumným ústavom detskej psychológie a patopsychológie v Bratislave a Univerzitou v holandskom Groningene, s konkrétnym návrhom vytvoriť reprezentatívne slovenské normy a preveriť psychometrické charakte-

ristiky, ktoré súvisia s presnosťou, resp. spoľahlivosťou merania (reliabilita, zovšeobecniteľnosť, faktorová štruktúra).

Štandardizačný vzorku v roku 2006 diagnostikoval výskumný tím zložený prevažne z pracovníkov VÚDPaP-u a dvoch externistov. Testovanie detí sa uskutočnilo v období apríl – november 2006, spracovanie údajov, výpočet noriem a technická príprava príručky prebiehali v roku 2007.

Do vypracovania noriem pre populáciu českých detí predškolského veku sa medzitým zapojil aj Inštitút pedagogicko-psychologického poradenství v Prahe.

Charakteristika testu

Špecifikom uvedeného testu je najmä spôsob zadávania inštrukcií, ktorý môže byť ako verbálny tak aj neverbálny a spätná väzba, t.j. reakcia skúšajúceho na riešenie úlohy dieťaťom. Ďalším pozitívnym prvkom je nekontinuálne stúpanie obťažnosti úloh a možnosť návratu k ľahším úlohám, čo umožňuje dieťaťu dosiahnuť aj pri slabších výkonoch zážitok úspechu. Chybné riešenia dieťaťa skúšajúci koriguje a poskytuje mu možnosť druhého pokusu, čo má na dieťa z hľadiska jeho motivácie pre pokračovanie v teste veľký význam.

Individuálny neverbálny test sa skladá zo 6 subtestov: Mozaiky, Kategórie, Skladačky, Analógie, Situácie a Vzory. Subtesty majú väčšinou dve úrovne obťažnosti úloh.

1. **Mozaiky:** Dieťa má podľa predlohy zostaviť mozaikový vzor, pričom používa 3–5 jedno- a dvojfarebné dieliky.
2. **Kategórie:** Dieťa má roztriediť 4–6 kartičiek podľa kategórií, do ktorých patria.
3. **Skladačky:** Úlohou je zostaviť skladačku (zmysluplný obrázok) z 3–6 kusov.
4. **Analógie:** Rozčlenenie 3–5 dielikov (geometrické tvary) na základe analógie s predlohou.
5. **Situácie:** Doplnenie chýbajúcej časti/chýbajúcich častí obrázka.
6. **Vzory:** Prekreslenie vzoru podľa predlohy – spojenie rôzneho počtu bodiek a rôznych tvarov.

Štandardizačný súbor

Slovenský štandardizačný súbor tvorilo 252 detí vo veku 2;7 – 3;0 rokov. Pri stratifikovanom výbere sa zohľadňovali tieto demografické kritériá:

1. **Vek** – súbor bol rozdelený na deväť vekových skupín s rozpätím po šesť mesiacov. V každej skupine bolo 28 detí.
2. **Pohlavie** – súbor tvorilo 126 chlapcov a 126 dievčat, vždy po 14 v každej vekovej skupine.
3. **Región** – Slovensko bolo rozdelené na štyri približne rovnako veľké etnografické oblasti – západ, sever, juh a východ. Z každej z týchto oblastí pochádzalo 63 vyšetrených detí (po sedem v každej vekovej skupine; traja chlapci a štyri dievčatá alebo naopak).
4. **Veľkosť sídla** – údaje z posledného sčítania ľudu hovoria, že na Slovensku žije približne štvrtina obyvateľov v obciach menších ako 1.500 obyvateľov, ďalšia štvrtina v obciach s 1.501–10.000 obyvateľmi, ďalších 25% v mestách s desia-

timi až päťdesiatimi tisícami obyvateľov a štvrtina v mestách s veľkosťou nad 50 tisíc obyvateľov. Tieto sídla boli rovnomerne zastúpené v celom súbore (po 63 detí) i v jednotlivých vekových skupinách (po 7 detí).

Zo základných výsledkov štandardizačného výskumu

1. Vek a pohlavie

Vplyv týchto výberových kritérií na testové výkony detí sme preverovali štatistickou analýzou. ANOVA potvrdila závislosť výkonu od veku dieťaťa a na najvyššej úrovni štatistickej signifikantnosti ($p < 0,001$). Korelácie hrubého skóre jednotlivých subtestov i troch sumárnych škál s vekom sa v slovenskom štandardizačnom súbore pohybujú medzi 0,74 – 0,87. Naopak rod, resp. pohlavie detí sa do testového výkonu nepremieta (ANOVA, t-testy). To nám umožnilo vytvoriť normy spoločné pre chlapcov i dievčatá, ako je pri inteligenčných testoch obvyklé. (Naše dievčatá dosahujú podľa spoločných noriem v priemere o 1,5 bodu vyššie IQ než chlapci. V holandskom štandardizačnom súbore bol rozdiel v prospech dievčat až 3,5 bodu IQ a bol štatisticky významný, napriek tomu sa aj v Holandsku pracuje so spoločnými normami bez ohľadu na pohlavie.)

2. Región a veľkosť sídla

Nedostatočná veľkosť jednotlivých vekových skupín nedovolila, aby v ich rámci boli zohľadnené všetky kombinácie použitých stratifikačných kritérií. Tak boli do súboru zaradené mestá s vyše 50 tis. obyvateľmi iba zo západného Slovenska, veľké obce (1,5–10 tis. obyv.) iba zo severného Slovenska, malé obce (do 1.500 obyvateľov) a mestá s 10–50 tis. obyvateľmi potom čiastočne z južného a čiastočne z východného Slovenska. Takéto rozdelenie relatívne dobre vystihuje charakter urbanizácie jednotlivých regiónov, aj keď neumožňuje oddelene vyhodnotiť vplyv veľkosti sídla a regionálnych rozdielov na výkony detí v teste. Ak totiž v našom výskume najvyššie výkony dosahovali deti zo západného Slovenska, nemožno povedať, či ich výkony pozitívne ovplyvňuje život v tomto regióne alebo život v najväčších slovenských mestách. (Medzi výkonmi detí z Nitry a Bratislavy, ktoré boli do súboru zaradené, však rozdiely neboli). Superioritu západoslovenských (či veľkomestských) detí potvrdila aj štatistická analýza (ANOVA), ostatné regionálne skupiny sa navzájom významne nelíšili, aj keď deti zo severného Slovenska (obce s 1,5–10 tis. obyvateľmi) dosahovali zväčša o niečo vyššie skóre než deti z juhu a východu našej krajiny. V rámci južného a východného Slovenska sa ako signifikantné nepreukázali ani regionálne rozdiely ani rozdiely medzi výkonmi detí z miest (10–50 tis. obyv.) a malých obcí (do 1.500 obyvateľov).

3. Poznámky k testovým materiálom

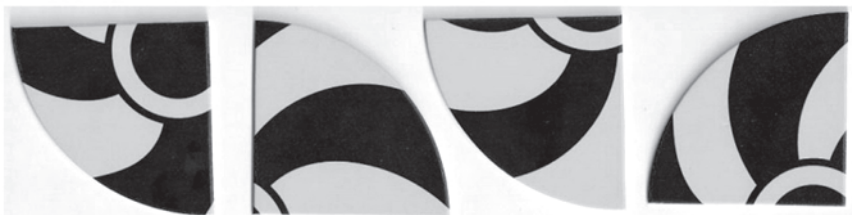
Test je deklarovaný ako kultúrne a sociálne nepredpojatý. Autori sa snažili zahrnúť do testu také typy úloh a také obsahové stvárnenie, aby sa mohli bez úprav aplikovať deťom z rôznych krajín, kultúr a sociálnych skupín.

Je známe, že takéto charakteristiky prinášajú so sebou určité špecifiká v rodinnom systéme, výchovných štýloch, poznatkoch a skúsenostiach svojich príslušníkov. Výraznejšie sa to prejavuje u malých detí, ktoré majú ešte málo zážitkov a skúseností s javmi z iného ako vlastného prostredia.

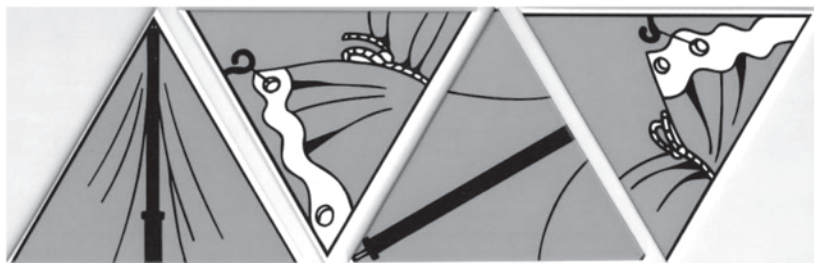
Zaujímalo nás, ako sa uvedené skutočnosti prejavujú v slovenskej vzorke, v ktorej boli zahrnuté deti z viacerých národností žijúcich na našom území.

1. Jednoznačným poznatkom bolo, že vybraté typy subtestov boli dobre zvolené: deti úlohy prijímali veľmi pozitívne, zaujali ich, radi ich robili.
2. Pri niektorých úlohách sa vyskytli prvky, ktoré robili ťažkosť väčšine detí, tzn. neboli vlastné našim socio-kultúrnym charakteristikám bez ohľadu na rodinné a výchovné prostredie probandov. Uvedené sa týka najmä dvoch subtestov.

Kategórie (škála usudzovania), obr. 1 a 2

Obrázok 1: LOPTA

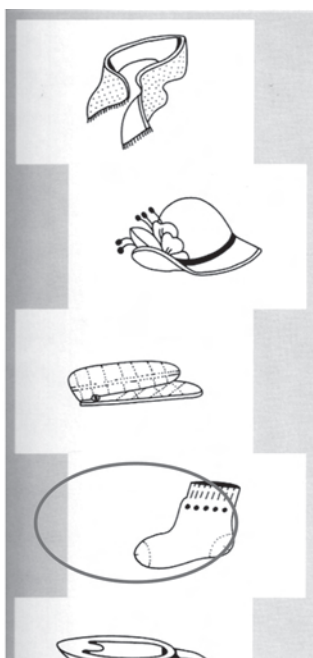
Obrázok 2: STAN

Princíp úlohy je deťom bežne známy (triedenie so skupín). Viaceré zobrazenia predmetov však súvisia s krajinou pôvodu a u nás sa vyskytujú v odlišnej podobe. Dá sa predpokladať, že pri inom zobrazení by boli riešené dobre aj ďalšie úlohy, pretože princíp delenia bol deťom jasný.

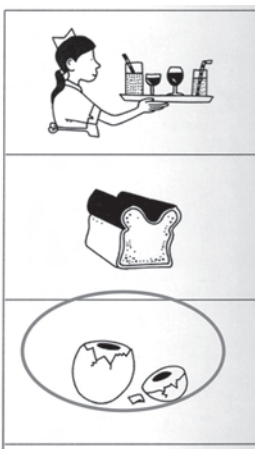
Skladačky (performačná škála), obr. 3 a 4

Úloha bola pre deti veľmi zaujímavá a boli vysoko motivované k jej riešeniu. V druhej časti subtestu už nie je k dispozícii predloha na skladanie a deti teda musia najskôr identifikovať, čo vlastne majú skladať. Jednotlivé dieliky niektorých obrazcov však majú ťažko rozoznateľnú podobu: najmä „lopta“ a „stan“ sú pre naše deti neobvyklé, s predmetmi sa v takejto forme v našom geografickom priestore nestretli a napriek inak kvalitnému zvládnutiu úloh, tu zlyhávali aj šikovné deti.

Napriek tejto výhrade v oboch subtestoch si deti počínali veľmi dobre a predovšetkým Skladačky patria medzi najspôhlivejšie ukazovatele úrovne vývinu psychických funkcií.

Obrázok 3: POKRÝVKA HLAVY (obrázky na výber)

Obrázok 4: JEDLO (vzorové obrázky kategórie)

STANDARDIZATION OF SON – R 2 ½- 7 IN SLOVAKIA

Abstract: Poster brings information from the Snijders-Oomen non-verbal intelligence test standardization process, administered to the population of Slovak children.

SON - R 2 ½- 7 is a very convenient test for pre-school children and children attending the first grade of the primary school (2,5 – 7 yrs old). This technique can, besides the other assets, extend the diagnostic tools repertoire for mental handicap identification, recognize the mental efficiency of Roma children and children from socially disadvantaged settings.

Keywords: non-verbal intelligence test, standardization process, child development, IQ